

Mikko Vuorenpää

PROSESSIOIKEUDEN PERUSTEET

Alma Talent
Helsinki 2023

2., uudistettu painos
Juridica-kirjasarjan 22. teos
Copyright © 2023 Alma Talent Oy ja Mikko Vuorenpää
Yhteistyössä Juristiliiton Kustannus
Kannen suunnittelu: Lauri Karmila
Taitto: Aste Helsinki Oy
ISBN 978-952-14-4460-9
ISBN 978-952-14-4461-6 (verkkokirja)
ISSN 1459-7535

Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu 2023

Anna palautetta kirjasta: kustannustoimitus@almatalent.fi

ESIPUHE TOISEEN, UUDISTETTUUN PAINOKSEEN

Kiitos lainsäätäjän ja oikeuslaitoksen erinomaisen aktiivisuuden tämän kirjan ensimmäinen painos on jo aikoja sitten vanhentunut, mistä syystä uuden painoksen laatiminen on tullut ajankohtaiseksi. Kirjoitus-työn valmistuttua on tullut aika esittää kiitoksia.

Prosessioikeuden professorin tehtävien hoitaminen on erittäin helppoa ja jopa miellyttävää, kun lähimmäksi työpariksi on valikoitunut itseäni pätevämpi kollega. Eikä tämä pätevämyys edes rajoitu prosessioikeuden osaamiseen, vaan se kattaa useita elämäntiloja, kuten hiihdon ja etenkin ATK:n. Minulla ei ole mitään vaikeuksia myöntää, että ilman OTT *Jaakko Markuksen* apua olisin erittäin suurissa ongelmissa yliopistollisiin tietojärjestelmiin liittyvien, ja muidenkin, työtehtävieni kanssa. Eikä Jaakon apu ole mitenkään rajoittunut prosessioikeuden oppiaineesta huolehtimiseen, vaan tämänkin kirjan kanssa olen saanut luottaa Jaakon asiantuntemukseen. Hän on lukenut suuren osan kirjasta ja esittänyt lukemastaan oivallisia huomioita, joita olen parhaani mukaan koettanut ottaa huomioon. Jaakon hiihtokuntoa en suostu julkisesti vertaamaan omaani.

Hovioikeusmenettely on minulle vähän turhankin eksoottinen oikeudenkäynnin osa-alue. Tästä syystä olen useita kertoja eri viestintä-

välineitä käyttäen vaivannut hovioikeusmenettelyn laajoihin kaariin ja pienempiin nyansseihin liittyvillä kysymyksillä OTT, hovioikeuden-neuvos *Timo Saranpää*tä. Osa kysymyksistäni on ollut niin alkeellisia, että ne olisivat paremmin sopineet prosessioikeuden tentistä hylätyn arvosanan saaneen opiskelijan kuin prosessioikeuden perusteista kirjaa kirjoittavan prosessioikeuden harrastajan suuhun. Tästä huolimatta Timo on aina (ja päin naamaa nauramatta) jaksanut ohjastaa minua oikealle tielle. Toki kysymykseni ovat osoittaneet siinä määrin huonoa asiaosaamista, että olen antanut Timolle luvan selkäni takana hyvältätoisesti naureskella niille.

Tämän kirjan ensimmäisen painoksen alkusanoissa kiitin oikeustieteen ylioppilas *Kati Kiveä* muun muassa kirjan asiahakemiston laatimisesta. Lisäksi toivoin, että tuosta työstä olisi hyötyä Kiven prosessioikeuden opinnoissa. Toiveeni toteutui. Nyt jo asianajajaksi edennyt Kivi sai prosessioikeuden tentistä korkeimman arvosanan. Vaimoani Katia on toki syytä kiittää myös tämän painoksen esipuheessa monestakin syystä, joista vähäisin ei ole se, että hän jälleen kerran on jaksanut katsella minua kirjoitustyön aikana. Se ei välttämättä ole ollut jatkuvaa nautintoa.

Ilman erinomaisia kustannustoimittajia kaikki kirjoittamani kirjat olisivat olleet kieliasultaan kielioppivirheiden riemumarssia. Tästä syystä voin kiittää tässä yhteydessä yleisesti kaikkia kustannustoimittajia, jotka aikojen saatossa ovat saaneet perehtyä suorituksiini. Ja aivan erityisesti kiitän tällä kertaa *Harri Korkeamäkeä*. Hänen tarkka silmänsä ei ole tällä(kään) kertaa tavoittanut vain liian koukeroisia ilmaisuja, vaan myös kirjan asiasisältöön liittyviä suoranaisia virheitä. Korkeamäelle osoitettujen kiitosten yhteydessä on erinomainen tilaisuus kiittää myös kirjan kustantajaa Alma Talentia paitsi minulle osoitetusta erinomaisesta kustannustoimittajasta, myös siitä, että otitte kirjan mukaan julkaisuohjelmaanne.

Prosessioikeuden yliopistotutkijalla saattaa usein olla varsin hatarat tiedot siitä, miten ihan oikeassa elämässä asiat oikeudenkäynneissä ratkaistaan. Varsinais-Suomen käräjäoikeuden käräjätuomareista onkin ollut minulle paljon apua, kun he ovat vaivojaan säästelemättä vastail-

leet kysymyksiini käytännön lainkäyttötoimintaan liittyvistä minulle ongelmallisista asioista. Lisäksi kiitoksen ansaitsee sanotun käräjäoikeuden yhteydessä toimiva Heldtin stipendirahastosäätiö, joka on vuosien kuluessa osoittanut huomattavaa taloudellista tukea Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunnalle, eikä ollenkaan vähiten tiedekunnan prosessioikeuden tutkimukselle.

Lapin yliopisto on tarjonnut mitä parhaimman työskentely-ympäristön tutkimuksen tekemiselle, minkä lisäksi työnantajani on tukenut minua monilla muillakin tavoilla kuluneen kirjoitusprojektin aikana.

Turussa 7.5.2023

Mikko Vuorenpää

JK. Kaikille näissä alkusanoissa kiitellyille luonnollisille henkilöille toimitan ensi tilassa pullollisen hyvää konjakkia. Tosin vain sillä edellytyksellä, että he suostuvat nauttimaan kanssani lasillisen toimittamastani pullosta.

ESIPUHE ENSIMMÄISEEN PAINOKSEEN

Kirjoittaessani tätä prosessioikeuden perusteita käsittelevää kirjaa olen saanut apua usealta henkilöltä. Heitä on syytä kiittää tässä yhteydessä.

Hyvä ystäväni OTK, VTM *Veikko Vahtera* on lukenut käsikirjoituksen ja esittänyt useita hyödyllisiä huomioita, jotka ovat monissa kohdin vaikuttaneet kirjan lopulliseen sisältöön. Veikon osalta voinkin mielihyvin toistaa hänelle jo aiemmin toisessa yhteydessä esittämäni kiitokset (ks. *Defensor Legis* 2008, s. 666 alaviite 1).

Professori *Ari Saarnilehdolta* olen jälleen saanut arvokkaita neuvoja, jotka ovat koskeneet sekä kirjan sisältöä että kirjoittamista yleisemminkin.

Oikeustieteen ylioppilas *Kati Kivi* on laatinut kirjan asiahakemiston ja muutenkin auttanut kirjan painokuntoon saattamisessa. Toivottavasti tästä työstä on hänelle hyötyä tulevissa prosessioikeuden opinnoissa. Ainakin minä odotan tentistä hyvää arvosanaa.

Kustannustoimittaja *Taija Haapaniemi* on tehnyt erinomaista työtä kirjan kieliasun parantamiseksi. Taijan apu olisi ollut tarpeen jo aiemmin. Esimerkiksi *Veikko Vahteran* kiitosten yhteydessä viitatusa kohdasta taitaa puuttua possessiivisuffiksi.

Lainsäädännöllisesti teos perustuu vuoden 2009 maaliskuun loppuun mennessä vahvistettuihin lakeihin.

Nättinummissa kesäkuussa 2009

Mikko Vuorenpää

SISÄLLYS

ESIPUHE TOISEN, UUDISTETTUUN PAINOKSEEN	V
ESIPUHE ENSIMMÄISEEN PAINOKSEEN	IX
LYHENTEET	XVII
I PERUSKÄSITTEITÄ	
1 MITÄ ON PROSESSIOIKEUS?	3
2 PROSESSIOIKEUDEN LÄHTEET	5
3 KESKEISIÄ PROSESSITOIMIJOITA	9
3.1 Asianosaiset	9
3.1.1 Lähtökohtia	9
3.1.2 Asianosaiskelpoisuus	10
3.1.3 Oikeudenkäyntikelpoisuus	11
3.1.4 Asialegitimaatio eli asiavaltuus	15
3.1.5 Kuka on asianomistaja?	17
3.1.6 Asianosaisten avustajat	20
3.2 Tuomioistuinlaitos	22
3.2.1 Lähtökohtia	22
3.2.2 Perusjaotteluja	24
3.2.3 Yleiset tuomioistuimet ja niiden toimivalta	24
3.2.3.1 Asiallinen toimivalta	25

3.2.3.2	Alueellinen toimivalta	25
3.2.3.2.1	Yleinen oikeuspaikka siviiliprosessissa	26
3.2.3.2.2	Riita-asioiden erityisiä oikeuspaikkoja	27
3.2.3.2.3	Rikosasioiden oikeuspaikka	29
3.2.3.3	(Oikeus)asteellinen toimivalta	33
3.2.3.4	Toimivaltasäännösten sitovuus	34
3.3	Tuomarit	35
3.3.1	Perusjaotteluja	35
3.3.2	Tuomareiden kelpoisuus	37
3.3.2.1	Lähtökohtia	37
3.3.2.2	Tuomarin yleiset kelpoisuusvaatimukset	37
3.3.2.3	Tuomarin erityiset kelpoisuusvaatimukset	39
3.4	Syyttäjälaitos ja syyttäjät	46
3.4.1	Yleistä	46
3.4.2	Yleiset syyttäjät	47
3.4.3	Syyttäjän erityinen kelpoisuus	52
3.5	Asianajolaitos	56

II OIKEUDENKÄYNTI

1	OIKEUDENKÄYNTI AINEELLISEN OIKEUDEN TOTEUTTAJANA	63
1.1	Lähtökohtia	63
1.2	Prosessitavoitteet ja niiden yhteensovittaminen	65
1.3	Keinot prosessitavoitteiden saavuttamiseksi	70
1.3.1	Suullisuusperiaate	70
1.3.2	Välittömyysperiaate	71
1.3.3	Keskitysperiaate	73
1.4	Suullisuuden, välittömyyden ja keskityksen välisistä suhteista	79
1.5	Itsenäiset prosessiperiaatteet	80
1.5.1	Kontradiktorinen periaate	80
1.5.2	Julkisuusperiaate	81

2	OIKEUDENKÄYNTI SIVIILIASIOISSA	89
2.1	Siviilioikeudenkäyntien yleisiä lähtökohtia	89
2.1.1	Dispositiiviset ja indispositiiviset riita-asiat	89
2.1.2	Työnjako asianosaisten ja tuomioistuimen välillä	91
	2.1.2.1 Lähtökohtia	91
	2.1.2.2 Määräämisperiaate siviiliprosessissa	92
2.2	Oikeudenkäynnin kulku riita-asioissa	96
2.2.1	Lähtökohtia	96
2.2.2	Valmistelun funktioista ja valmistelussa selvitettävistä seikoista	97
2.2.3	Kirjallinen valmistelu	102
	2.2.3.1 Haastehakemus	102
	2.2.3.2 Tuomioistuimen toimenpiteet sille jätetyn haastehakemuksen johdosta	105
	2.2.3.3 Haasteessa pyydetävän vastauksen sisältö	107
2.2.4	Prosessinedellytykset siviiliprosessissa	109
2.2.5	Oikeudenkäynnin jatkaminen vastaajan vastauksen jälkeen	118
2.2.6	Pääkäsittelyn kulku	123
	2.2.6.1 Lähtökohtia	123
	2.2.6.2 Alkukeskustelu	124
	2.2.6.3 Todistelu	126
	2.2.6.4 Loppukeskustelu	129
2.2.7	Käräjäoikeuden tuomio riita-asiaassa	130
3	OIKEUDENKÄYNTI RIKOSASIOISSA	135
3.1	Rikosoikeudenkäyntien yleisiä lähtökohtia	135
3.1.1	Yleistä	135
3.1.2	Virallisperiaate rikosprosessissa	136
	3.1.2.1 Lähtökohtia	136
	3.1.2.2 Asianomistajarikokset ja virallisen syytteen alaiset rikokset	137
	3.1.2.3 Syyteneuvottelu	139
3.1.3	Akkusatorinen ja inkvisitorinen oikeudenkäynti- menetelmä	141

3.2	Rikosprosessin kulku	145
3.2.1	Lähtökohtia	145
3.2.2	Esitutkinta	146
3.2.2.1	Esitutkinnan tavoitteet ja esitutkinnassa selvitettävät seikat	146
3.2.2.2	Esitutkinnan toimittamisvelvollisuus	151
3.2.2.3	Esitutkintaviranomaiset ja esitutkinnan organisointi	153
3.2.2.4	Tiedonhankinta esitutkinnassa	155
3.2.2.5	Esitutkintaperiaatteet	156
3.2.2.6	Esitutkinnan päättäminen ja jutun siirtäminen syyttäjälle	162
3.2.3	Syyteharkinta	165
3.2.3.1	Lähtökohtia	165
3.2.3.2	Syyteen nostaminen	165
3.2.3.3	Syyttämättä jättäminen	168
3.2.4	Syyteen vireillepano	176
3.2.4.1	Haastehakemus	176
3.2.4.2	Prosessinedellytykset rikosasioissa	182
3.2.4.3	Tuomioistuimen toimenpiteet sille jätetyn haastehakemuksen johdosta	186
3.2.4.4	Haasteessa pyydetävän vastauksen sisältö	188
3.2.4.5	Asian siirtäminen pääkäsitteelyyn	191
3.2.5	Pääkäsitteelyn kulku	194
3.2.5.1	Lähtökohtia	194
3.2.5.2	Alkukeskustelu	194
3.2.5.3	Asiaesittely	197
3.2.5.4	Todistelu	199
3.2.5.5	Loppukeskustelu	199
3.2.6	Rikosjutun ratkaiseminen kirjallisessa menettelyssä	202
3.2.7	Käräjäoikeuden tuomio rikosasiassa	205

III	MUUTOKSENHAKU KÄRÄJÄOIKEUDEN TUOMIOON	
1	MUUTOKSENHAKUKEINOT JA MUUTOKSENHAUN ASIANOSAISET	211
2	MUUTOKSENHAUN YLEISET EDELLYTYKSET	213
3	TAKAISINSAANTI YKSIPUOLISEEN TUOMIOON	215
4	VALITUS HOVIOIKEUTEEN	217
4.1	Tyytymättömyyden ilmoittaminen	217
4.2	Ennakkopäätösvalitus	218
4.3	Valituksen perille ajaminen hovioikeuteen	221
4.4	Valituskirjelmän sisältö	221
4.5	Vastavalitus	226
4.6	Jatkokäsittelyluvan myöntämisperusteet	230
4.7	Jutun valmistelu hovioikeudessa valituskirjelmän saapumisen jälkeen	234
4.8	Kirjallisen vastauksen pyytäminen	236
4.9	Valmistelun jatkaminen vastauksen saapumisen jälkeen ja asian siirtäminen ratkaistavaksi	238
4.10	Hovioikeuden ratkaisu ja siinä huomioon otettava oikeudenkäyntiaineisto	241
	LÄHTEET	247
	OIKEUSTAPAUSHAKEMISTO	259
	ASIAHAKEMISTO	261